

УДК 331.105.6

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ

І. В. Мещан

*Департамент соціального захисту населення
Запорізької обласної державної адміністрації,
вул. Істоміна 8, м. Запоріжжя, Україна, 69063,
uszn@zpr.ukrtel.net*

Розглянуто особливості міжсекторного соціального партнерства в системі соціального обслуговування в контексті реформування і модернізації соціального захисту населення в Україні. Сучасна система закладів соціального обслуговування в Україні передбачає функціонування як державних, так і недержавних комерційних і некомерційних соціальних служб і організацій, тому соціальне партнерство як взаємодія державних і місцевих органів управління, бізнес-структур і недержавних некомерційних організацій у сфері надання соціальних послуг може виступати як ефективний механізм розвитку нової моделі соціального захисту населення. Наведено рівень обізнаності щодо концепції соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування в груповій свідомості управлінців і практиків соціальної роботи державного і недержавного секторів суспільства.

Ключові слова: соціальні послуги, соціальне обслуговування, заклад соціального обслуговування, соціальне партнерство.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими, докорінними змінами у всіх основних сферах громадського життя. Ці зміни зумовлюють гостру необхідність гармонізації інтересів різних соціальних груп, суспільства загалом і владних структур цивілізованим неконфліктним шляхом, що забезпечує можливості для формування і розвитку громадянського суспільства. Таким шляхом є, насамперед, утвердження суспільних відносин партнерського типу. Сучасні перетворення в соціально-політичній сфері українського суспільства вимагають якісно нових підходів в управлінні соціальними процесами і соціальною політикою. Особливого значення набуває застосування механізму соціального партнерства в управлінні системою соціального захисту і соціального обслуговування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальне обслуговування населення як інституціоналізована форма надання соціальних послуг у сучасній соціологічній науці розглядається різними науковцями і практиками соціальної роботи, серед яких можна виділити: С. Григор'єва, Л. Гусякову, І. Малофєєва, В. Нефьодова, П. Павленка, А. Панова, Л. Потолову, Н. Ремньову, Г. Романова, Л. Топчія, М. Фірсова, О. Холостову

та ін. У своїх працях і дослідженнях науковці розглядали: проблеми теорії і практики соціального обслуговування, соціальні послуги як форму соціального захисту населення, технології соціального обслуговування, проблеми виділення критеріїв оцінки ефективності діяльності установ системи соціального обслуговування населення.

Особливої уваги в науковій літературі присвячено проблемі діяльності мережі соціальних служб і закладів соціального обслуговування. Зокрема, загальні проблеми формування та розвитку закладів соціального обслуговування у різний час досліджували та вирішували багато українських учених, а саме: О. Безпалько, О. Іванова, І. Зверева, Н. Кабаченко, Л. Клос, Г. Коваль, О. Мартенко, О. Мартякова, І. Мигович, Н. Микитенко, Т. Семигіна, І. Стеблякко, С. Харченко тощо. До теоретиків російської школи дослідження функціонування закладів соціального обслуговування варто віднести: А. Банова, В. Бочарова, С. Белічева, С. Григор'єва, Л. Гусякова, Н. Данакіна, В. Жукова, Г. Зайнишева, І. Зимню, А. Козлова, В. Колкова, А. Сорвіну, Є. Смірнову, Л. Топчій, М. Фірсова, Є. Холостову, Б. Шапіро, Т. Шеляга, Н. Шмільову, Н. Щукіну, В. Ярьску та ін.

У широкому сенсі соціальне обслуговування постає як організована соціальна взаємодія між різними соціальними інститутами, включаючи державу і громадянське суспільство, між різними соціальними групами та індивідами на основі соціального партнерства як механізму соціального управління.

Соціальне партнерство як науковий феномен взаємодії є предметом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних соціологів, політологів і науковців державного управління. Сучасні дослідження соціального партнерства здійснюються в межах соціально-філософських і соціологічних теорій і концепцій. Проблеми соціального партнерства розглядають як закордонні дослідники: В. Сімон, Е. Дюркгейм, Л. Ерхард, Р. Дарендорф, Ф. Тейлор, Е. Мейо, так і вітчизняні, які досить активно й плідно працюють у зазначеному напрямку: Н. Балабанова, О. Доронін, І. Дубровський, В. Жуков, Б. Ільченко, А. Колодій, О. Крутій, Б. Кухта, О. Куценко, О. Мірошниченко, Д. Неліпа, Н. Нижник, Л. Пашко, О. Попов, А. Сіленко, В. Скуратівський та ін.

Сучасна система закладів соціального обслуговування в Україні передбачає функціонування як державних, так і недержавних комерційних і некомерційних соціальних служб і організацій соціального обслуговування, що свідчить про багатосуб'єктність в управлінні системою таких закладах. До таких суб'єктів треба віднести державу і державні органи влади, органи місцевого самоврядування; інститути громадянського суспільства (громадські організації), соціальні програми, соціальні проекти і благодійні фонди, що фінансуються бізнес-структурами, територіальні громади.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – визначити рівень обізнаності щодо концепції соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування в груповій свідомості управлінців і практиків соціальної роботи державного і недержавного секторів суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціологічний аналіз розвитку системи надання соціальних послуг (соціального обслуговування) виявляє дві парадигмальні групи досліджень. До першої групи досліджень можна віднести концепції, які вважають центральною проблемою інституціоналізації становлення зовнішньої форми

соціального інституту, що існує в суспільстві як певні способи дії незалежно від окремо взятого індивіда. У цій групі важливе місце займає структурно-функціональний підхід (Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Н. Смелзер та інші зарубіжні соціологи). До другої групи соціологічних концепцій інституціоналізації відносяться теорії суб'єктивної спрямованості, які розглядають інститути як характеристики внутрішнього устрою суспільства, що зумовлюють закономірності розвитку суспільства і що забезпечують його цілісність; теорії, що ставлять у центр проблеми інституціоналізації соціальну дію індивідів і її соціальну ідентифікацію. У теоретичних підходах М. Вебера, Дж. Р. Міда, Р. Блумера, П. Бергера, І. Гофмана, Т. Лукмана, А. Шюца та інших враховується суб'єктивний сенс, який вкладається людьми в соціальну дію.

Соціальне обслуговування прийнято розглядати у широкому і вузькому значеннях. Зокрема, у вузькому значенні М. Буянова під цим поняттям розуміє соціальне обслуговування як діяльність спеціальних організацій щодо надання різних соціальних послуг для осіб, що знаходяться з незалежних від них причин у ситуації, яка порушує їхню життєдіяльність і яку вони не можуть подолати самостійно (або за допомогою осіб, які відповідно до закону зобов'язані їх утримувати) [1]. У широкому значенні соціальне обслуговування охоплює собою всі інші, крім грошових виплат, види соціальних послуг. М. Філіпова вважає, що соціальне обслуговування – це надання непрацевдатним і громадянам, які потрапили у складну життєву ситуацію, різноманітних видів послуг, які забезпечують досягнення необхідної якості життя різними суб'єктами соціального захисту населення (соціальними службами) [5]. Ці підходи об'єднує той факт, що соціальне обслуговування передбачає інституціоналізацію соціальних послуг. З огляду на це, соціальне обслуговування можна представити як два типи систем, що відрізняються одна від іншої характером взаємодії з іншими суспільними системами, – інституційну та організаційну. Тобто, соціальне обслуговування може бути представлене як інститут, який є системою відкритого типу, має свої структурні елементи, особливості формування і функціонування, які організуються та регулюються на соціальному рівні.

Система соціального обслуговування представлена мережею закладів і установ, які здійснюють соціальні заходи, спрямовані на сприяння, підтримку і соціальні послуги окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. Очевидно, що ефективність функціонування закладів соціального обслуговування залежить від скоординованої взаємодії усіх суб'єктів управління, яка може відбуватися на основі механізму соціального партнерства.

Соціальне партнерство як наукова категорія характеризується багатоаспектністю, різносторонністю та широтою розуміння й трактування. Найважливіший внесок у розуміння природи соціального партнерства, особливо як комунікативного і діяльнісного феномену, вносять концепції сучасних теоретиків соціальної науки: П. Бурд'є, Е. Гіденса, Н. Лумана, Ю. Габермаса та ін. Аналіз соціального партнерства в термінах «комунікативної раціональності» Ю. Габермаса, «інтерсуб'єктивного дискурсу» Е. Гіденса, з позицій теорії соціальних полів П. Бурд'є, загальній теорії соціальних систем Н. Лумана дає змогу розширити уявлення про соціальне партнерство як інтеграційний суспільний феномен,

що конституює, до певної міри, не тільки соціальні зв'язки і взаємодії, але і саму соціетальну структуру суспільства, розвиток соціальних рис держави.

Соціальне партнерство розуміють у вузькому і широкому сенсі. У вузькому сенсі – це прояв партнерських відносин у соціально-трудоій сфері між працедавцями (підприємцями, якщо це приватна сфера, і адміністрацією, директором підприємства в інших сферах), об'єднаннями працівників і державними органами. Однією з соціологічних дефініцій соціального партнерства в цьому аспекті можна вважати визначення, надане російським ученим В. Міхєєвим: «Соціальне партнерство – це система відносин його основних суб'єктів і інститутів з приводу стану, умов, змісту і форм діяльності різних соціально-професійних груп, спільнот і прошарків» [3, с. 24].

У широкому сенсі – це партнерство соціальних груп; міжсекторна взаємодія між третім сектором (недержавні організації), державою і бізнесом. Ця концепція розглядає як суб'єктів партнерства три основні сектори суспільства – влада, бізнес і некомерційні організації, а як предмет партнерства – весь спектр соціальних проблем. Отже, у сучасній соціологічній інтерпретації соціальне партнерство визначається як міжсекторне. Зокрема, В. Якимець зазначає: «Міжсекторне соціальне партнерство – це конструктивна взаємодія організацій з двох або трьох секторів (держава, бізнес, некомерційний сектор) при вирішенні соціальних проблем, що забезпечує синергетичний ефект від «складання» різних ресурсів і «корисний» кожній із сторін і населенню» [6, с.15].

У зарубіжній літературі міжсекторне соціальне партнерство також трактується як співпраця між урядовими організаціями, корпораціями бізнесу і некомерційними організаціями, метою якого є досягнення стійкого розвитку території. Наприклад, М. Уорнер і П. Грінер пропонують таке визначення міжсекторного соціального партнерства: союз між сторонами, що представляють уряд, бізнес, громадянське суспільство, в якому стратегічно об'єднуються ресурси і здібності кожної зі сторін і яке засноване на принципах розділення ризиків, витрат і загальної вигоди [2]. З погляду М. Джоргенсена, міжсекторне соціальне партнерство в наш час просувається як безпрограшна модель високого потенціалу, в якій співпраця між трьома секторами суспільства збільшує можливості вирішення насущних проблем і робить важливий внесок у розвиток громадянського суспільства, а також вигідна іншим партнерам співпраці [7]. Отже, в зарубіжній літературі міжсекторне соціальне партнерство розглядається як нова модель управління, основний акцент в якій зроблено не на змаганні між секторами, а на їхній співпраці. Тому його треба розглядати як процес, в ході якого різні суб'єкти суспільства шукають взаємно певного вирішення поставленої мети, яку вони не можуть досягти поодиночі.

Як механізм соціального управління соціальне партнерство являє собою систему способів, засобів, завдяки яким здійснюються відповідні завдання і функції. Структура механізму соціально-партнерського управління є багатошаровою. Д. Неліпа визначає наступну структуру системи соціального партнерства, до якої належить інституційна, регулятивна, функціональна та комунікативна підсистеми [4]. При цьому основоположною в системі соціального партнерства визначається інституційна підсистема, адже без інституційного оформлення суб'єктів соціального партнерства як рівноправних партнерів неможливим є сам процес паритетної взаємодії між ними. В сфері соціального обслуговування інституційний аспект соціального партнерства передбачає створення

як організаційних структур і проєктів, так і органів управління із залученням представників усіх секторів суспільства.

Концепція соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування відносно інноваційна для системи соціального захисту в Україні і тільки починає обговорюватися в широких колах науковців, керівників закладів соціального обслуговування, практиків соціальної роботи, представників громадських організацій, що надають соціальні послуги. Тому доцільним було виявити рівень обізнаності експертів у сфері соціальної роботи щодо концепції соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Для цього було проведено експертне опитування, де в якості вибірки обрано суб'єкти соціального партнерства – представники державних органів управління закладами соціального обслуговування і громадських організацій, що надають соціальні послуги на рівні територіальних громад.

Характеристика вибірки експертного опитування (300 респондентів): 1) керівники (співробітники) управління праці і соціального захисту населення – 50 респондентів; 2) керівники закладів соціального обслуговування населення – 50 респондентів; 3) співробітники (соціальні працівники) закладів соціального обслуговування населення – 150 респондентів; 4) керівники (співробітники) громадських організацій, які надають соціальні послуги на рівні територіальної громади – 50 респондентів.

На рисунках 1 та 2 представлено показники рівня ознайомленості із концепцією соціального партнерства в сфері надання соціальних послуг і управління закладами соціального обслуговування.

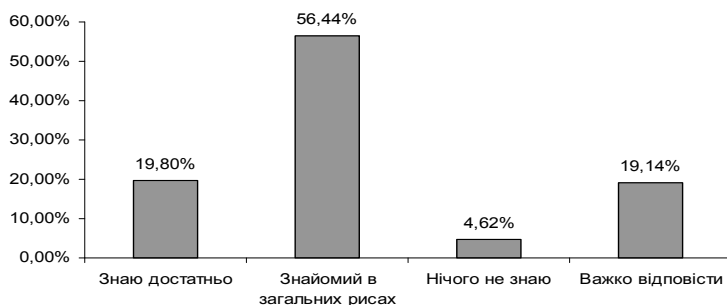

Рис. 1. Рівень ознайомленості із концепцією соціального партнерства у сфері надання соціальних послуг і управління закладами соціального обслуговування

Як видно з результатів дослідження більшість експертів мають високий рівень обізнаності щодо концепції соціального партнерства у сфері управління закладами соціального обслуговування, причому найбільший показник обізнаності мають керівники закладів соціального обслуговування (98 %). Зазначимо, що 14 % представників громадських організацій майже нічого не знають або мають невизначену позицію (19 % опитаних), що свідчить про відносну відсутність досвіду взаємодії з державними і комунальними закладами соціального обслуговування.

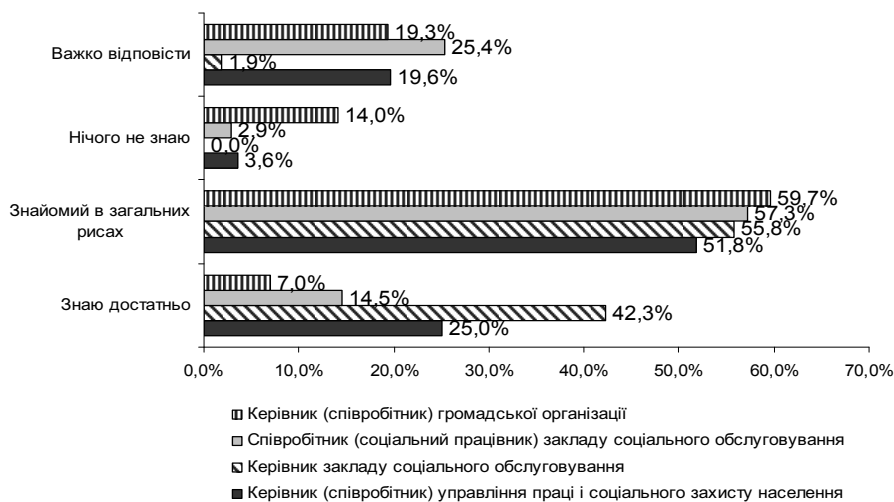

Рис. 2. Рівень ознайомленості із концепцією соціального партнерства у сфері надання соціальних послуг і управління закладами соціального обслуговування залежно від професійного статусу експертів

Для виявлення змістовних особливостей ознайомленості із концепцією соціального партнерства експертам було запропоновано відповісти на відкрите питання анкети: «Як Ви вважаєте, в чому полягає сутність соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування?». Усього було отримано 177 відповідей експертів. Унаслідок контент-аналізу висловлювань виділено 6 смислових категорій (рис. 3).

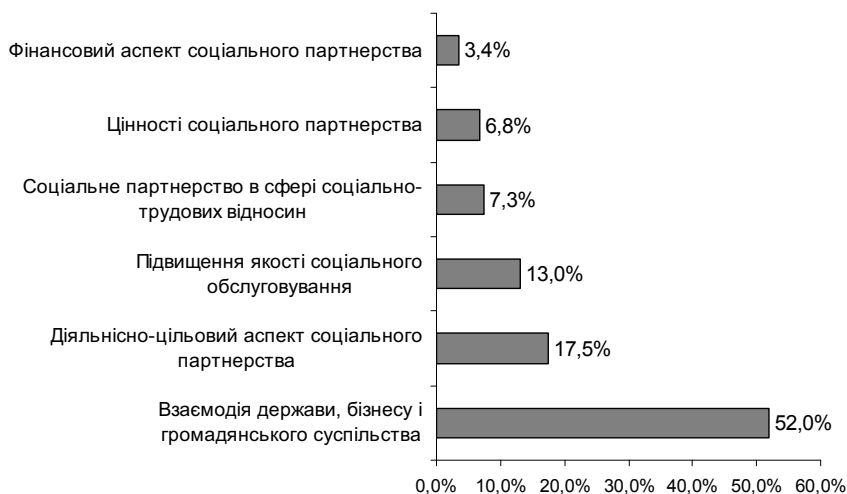

Рис. 3. Змістовний аспект ознайомленості з концепцією соціального партнерства у сфері надання соціальних послуг і управління закладами соціального обслуговування

Отже, в груповій свідомості експертів концепція соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування представлена такими смисловими інваріантами.

1. Взаємодія держави, бізнесу і громадянського суспільства (52 % всіх висловлювань). Висловлювання цієї категорії відповідають прийнятому визначенню міжсекторного партнерства у вирішенні соціальних проблем, що на семантичному рівні представлено як «взаємодія, взаємовідносини, взаєморозуміння, співробітництво». Типові відповіді: «взаємодія державних, бізнес-структур, громадських організацій для реалізації задач соціального обслуговування; залучення недержавних організацій; взаємодія з бізнесом».

2. Діяльнісно-цільовий аспект соціального партнерства (17,5 % усіх висловлювань). Ця категорія відображає діяльнісно-цільову складову соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Типові відповіді: «загальна мета і методи у наданні соціальних послуг; реалізація спільних соціальних програм; прийняття спільних актів і договорів; реальна робота».

3. Підвищення якості соціального обслуговування (13 % усіх висловлювань). Типові відповіді: «підвищення якості соціального обслуговування; підвищення ефективності; професійна допомога».

4. Соціальне партнерство у сфері соціально-трудових відносин (7,3 % усіх висловлювань). Типові відповіді: «взаємодія роботодавців, працівників, профспілок і держави для захисту інтересів; поліпшення умов праці тощо».

5. Цінності соціального партнерства (6,8 % усіх висловлювань). Типові відповіді: «демократичність, формування правової держави, досягнення соціальної справедливості, рівність сторін, законність».

6. Фінансовий аспект соціального партнерства (3,4 % усіх висловлювань). Типові відповіді: «пошук і залучення фінансових ресурсів, у фінансовій взаємодопомозі».

Отже, на семантичному рівні більшість експертів мають досить високий рівень обізнаності у концепції соціального партнерства, підкреслюючи міжсекторальну взаємодію і спільну діяльність у наданні соціальних послуг і управлінні закладами соціального обслуговування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальне партнерство розглядається як нова модель управління, основний акцент у якій зроблений не на змаганні між секторами, а на їх співпраці в організаційному, процедурному та інституційному аспектах. У сфері соціального обслуговування інституціональний аспект соціального партнерства передбачає створення як організаційних структур і проектів, так і органів управління із залученням представників усіх секторів суспільства. Це дозволяє визначити міжсекторне соціальне партнерство ефективний в сучасних умовах формування моделі соціальної політики механізм управління в системі соціального обслуговування населення.

Виявлено досить високий рівень обізнаності практиків соціальної роботи в концепції соціального партнерства, які підкреслюють міжсекторальну взаємодію і спільну діяльність у наданні соціальних послуг і управлінні закладами соціального обслуговування, і вважають, що залучення громадських організацій і об'єднань гро-

мадян до управління установами соціального обслуговування можливо частково і під контролем держави.

Як перспективні теми для теоретичного й емпіричного дослідження треба визначити оцінку можливості реалізації технологічних форм соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування: соціальне замовлення, соціальний проект, соціальний діалог, громадський контроль і соціальний моніторинг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буянова М. О. Право социального обеспечения : учебное пособие / М. О. Буянова, С. И. Кобзева, З. А. Кондрагьева. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : КНОРУС, 2013. – 480 с.
2. Галлямов Р. Р. Отечественные и зарубежные определения понятия «межсекторное социальное партнерство»: сравнительный анализ основных подходов / Р. Р. Галлямов, Г. Д. Горбунова // Вестник ВЭГУ. – 2013. – № 1(63). – С. 26–32.
3. Михеев В. А. Основы социального партнерства: теория и политика : [учеб. для вузов] / В. А. Михеев. – М. : Экзамен, 2001. – 448 с.
4. Неліпа Д. В. Особливості інституціоналізації соціального партнерства (політологічний аналіз) : автореф. дис. на здобуття канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Д. Неліпа. – К., 2005. – 23 с.
5. Право социального обеспечения : учебник / [под ред. М.В. Филипповой]. – М. : Юристъ, 2006. – 446 с.
6. Якимец В. Н. Межсекторное социальное партнерство: основы, теория, принципы, механизмы / В. Н. Якимец. – М. : Эудиторіал УРСС, 2004. – 384 с.
7. Jorgensen M. Evaluating cross-sectoral partnerships / M. Jorgensen // Working paper presented at the conference «Public-private partnerships in the post WSSD context». – Copenhagen Business School, 2006. – P. 354–365.

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2015

Прийнята до друку 19.09.2015

SOCIAL PARTNERSHIP IN MANAGEMENT INSTITUTIONS SOCIAL SERVICE: EXPERT POLL RESULTS

I. V. Meschan

*Department of social policy
Of Zaporizhzhya regional state administration,
Istomina Str., 8, Zaporizhzhya, Ukraine, 69063,
uszn@zp.ukrtel.net*

The author studies how the institute of social partnership is used as an instrument of social and labor activity of employees' regulation, participation of employees in the enterprise management. The foreign experience of management of social and labor relations has been provided. The impact of social partnership on the employees social and labor activities has been analyzed, as well as on the social and economic status of commercial enterprise. In the article the features of cross-sector social partnership in the social services in the context of the

reform and modernization of social protection in Ukraine. The current system of institutions of social services in Ukraine foresees operation of both public and private commercial and non-profit social services and organizations, as social partnership as the interaction of state and local governments, businesses and non-profit organizations in providing social services can act as an effective the mechanism of a new model of social protection. The author presented awareness about the concept of social partnership in the management of social service institutions in the group consciousness of managers and practitioners of social work public and private sectors of society.

Keywords: social services, social attendance, social service institution, social partnership.